

Antik Yunan’da Siyasal Yapı ve Aristo ile Platon Özelinde Siyasal Düşünüş

Political Structure In Ancient Greece And Political Thought Within The Framework Aristotle And Plato

Hüseyin SEVİNÇ*

Makale Geliş Tarihi / Received :11.03.2021
Makale Kabul Tarihi / Accepted :25.10..2021

ÖZET

Bu çalışma, Antik Yunan’daki siyasal yapıyı ile birlikte dönemin siyasal düşünüş biçimini Aristo ve Platon özelinde ele almaktadır. Antik Yunan’da kullanılan birçok siyasal kavram modern dünyada kullanılan kavramların kökenini oluşturmaktadır. Politika, demokrasi, oligarşi, tiranlık vb. kavramların kökeni antik Yunan’a dayanmaktadır. Sayılan kavramların Antik Yunan kökenli olması bu zaman aralığından önce siyaset veya siyasal düşüncenin olmadığı anlamına gelmez. Ancak belirtildiği gibi siyasi düşünce literatüründe kullanılan sözcüklerin kökeni baskın bir kültür ve medeniyete sahip olan Yunanlılara ait olduğu için siyasal düşünüş açısından Antik Yunan düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada ilk olarak Antik Yunan’da siyasal yapı, Platon’un ve Aristoteles’in siyasi düşünceleri analiz edilmeye çalışılmış ve ardından Antik Yunan siyaset düşüncesinin temel özelliklerine değinilmiştir.

Anahtar Kavramlar: *Antik Yunan, Aristoteles, Platon, Siyasal Düşünce*

ABSTRACT

This study deals with the the political structure in Ancient Greece and the political thought of the mentioned period within the framework Aristotle and Plato. Many political concepts used in ancient Greece constitute the origin of the concepts that used in the modern world. The origin of the concepts democracy, oligarchy, tyranny, etc. goes back to ancient Greece. The origin of the counted concepts from Ancient Greece does not mean that there was no politics or political thought before this time interval. However, as stated, since the origin of the words used in the political thought literature belongs to the Greeks, who have a dominant culture and civilization, Ancient Greek thought came to the fore in terms of political thought. While examining the thoughts of Plato and Aristotle, the two most important thinkers of ancient Greek political thought, in this study, first of all, the political structure in Ancient Greece, the political thoughts of Plato and Aristotle will be analyzed and the basic features of Ancient Greek political thought will be discussed.

Keywords: *Ancient Greece, Aristotle, Platon, Political Thought*

* Dr. Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Ahlat Meslek Yüksekokulu, Bitlis, hsevinc@beu.edu.tr, **ORCID No:** 0000-0003-2037-6665

GİRİŞ

Antik Yunan'da kullanılan birçok siyasal kavram, modern dünyada kullanılan kavramların kökenini oluşturmaktadır. Politika, demokrasi, oligarşi, tiranlık vb. kavramların kökeni antik Yunan'a dayanmaktadır. Sayılan kavramların Antik Yunan kökenli olması bu zaman aralığından önce siyaset veya siyasal düşüncenin olmadığı anlamına gelmez. Ancak belirtildiği gibi siyasi düşünce literatüründe kullanılan sözcüklerin kökeni baskın bir kültür ve medeniyete sahip olan Yunanlılara ait olduğu için siyasal düşünüş açısından Antik Yunan düşüncesi ön plana çıkmıştır. İnsanların topluluk halinde yaşamalarından itibaren, insanlar arasındaki ilişkilerin zorunluluğu nedeniyle; suç, ceza, adalet, yasa gibi kavramlar hep var olmuşlardır (Bayoğlu, 2012: 2). Bu nedenle siyaseti ve buna ilişkin kavramları tek bir uygarlıkla veya tek bir dönemle sınırlamak siyaset kavramının evrenselliği ile çelişir.

Antik Yunan uygarlığı; özerk ve kendine yeterli siyasal birimler olarak kent devletleri veya *polis'ler* biçiminde kendini gösterir. Bu nedenden dolayı siyasal düşüncede Antik Yunan'ı tanımlayan temel sözcük *polis* sözcüğüdür. Antik Yunan'ın siyasal düşüncesini anlayabilmek için polislin oluşumu ve niteliğini bilmek gerekmektedir.

Polis, sınırları belirli bir toprak üzerinde kurulmuş siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik bir bütünlüğü olan, bir ya da birden fazla şehri ve bunların etrafında uzanan kırsal bir bölgeyi kapsayan yönetsel yapı olmasının yanı sıra aynı zamanda dinî bir yapılanmadır (Göze, 2017: 1). Eski Yunan'da siyasi düşünce veya devlet olgusu denilince polis merkezli görüşler ortaya çıkar ki bunun temelini polislerin tanrı kaynaklı ve tanrı koruyuculuğunda siyasi yapılar olmasından kaynaklanmaktadır. Her polislin kendine ait bir tanrısı var ve bu tanrı anlayışı tamamen polislin kendi yapısı ile ilgilidir. Her polislin koruyucu bir tanrısı olduğu için bireyi polise bağlayan bağlar oldukça kuvvetlidir. Polis, sosyal ve dinî hayatın temelini oluşturduğu için kişinin hayatını devam ettirebilmesinin koşulu polise ve tanrısına bağlılığı ile orantılıdır. Poliste yaşayanlar, polislin tanrılarının ve yasalarının dışında kendilerini kabul edecek ve koruyacak başka bir düzenin olmadığı ve polislin yasaları ile inançlarına uymadıkları zaman tüm varlık ve haklarını kaybedeceklerinin bilincindedirler (Göze, 2017: 1). Polislerin coğrafi yapılarına bakıldığında; Dorlar'ın yerlerinden ettiği toplulukların Batı Anadolu'da kurdukları, Anadolu'daki güçlü devletlerin varlığı nedeni ile bunların karada genişleme olanaklarının olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı kıyıda nokta nokta tutunmaya ve gelişmeye çalışan koloniler, Yunan toplumsal ve siyasal örgütlenişinin kent devleti biçiminde ortaya çıkıp bu biçimi sürdürmesine yol açmıştır (Şenel, 2002: 113).

Antik Yunan'da polis, kentin fiziksel varlığından ibaret bir kavram olarak kullanılmamıştır. Polis kavramı fiziksel bir unsurdan fazlasını içermektedir. Polis, bir kent içerisinde yaşayan ve kendi çevresini de sunmuş oldukları ile içerisine alan bir toplumdur. Bu kavram; insan ilişkilerinin yeni biçimler alabileceği, adalet gibi somut olmayan kavramların uygulamaya dökülebileceği bir ortamı ifade etmektedir (Freeman, 2003: 114). Antik Yunan'da polis kavramı, bir taraftan toplum olarak diğer taraftan sadece erkekleri içerisine alan bir siyasal topluluk olarak görülmüştür (Hansen, 1993: 17). Bu durumun yansıması Aristo'da kendini göstermektedir. Aristo'nun Politika isimli eseri incelendiğinde I. ve III. kitaplarında polis kavramının farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. I. kitabında polis kavramı sosyo-ekonomik bir çerçevede ele alınmakta ve belirtilen duruma uygun bir analiz yapılmaktadır. Buna göre aile, polisi meydana getiren çekirdek unsurdur ve temel görevi yaşamsal ihtiyaçların üretilmesidir. Bu çerçevede ilgili kısımda yurttaş ve anayasa üzerine herhangi

bir tartışma bulunmamaktadır. Ayrıca polis; erkekleri, kadınları, çocukları ve köleleri diğer bir ifadeyle mukim olan herkesi kapsamaktadır (Aristoteles, 2010: 10-11). III. kitapta ise polis, siyasal birlik olarak ele alınmakta ve yurttaş bu yapının çekirdeğini oluşturmaktadır. Buna göre kadınlar, yabancılar ve köleler polis kavramının dışında tutulmuştur (Aristoteles, 2010: 69-107). Genel olarak polis kavramı Antik Yunan'da iki farklı anlamda kullanılmıştır. Sosyo-ekonomik çerçeveden bakıldığında polis, devletten ziyade üretim ilişkilerinin yer aldığı bir topluluk olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte polis, siyasal bir topluluk olarak ele alındığında toplumdan ziyade erkek yurttaşların oluşturduğu bir devlet yapısı olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak Antik Yunan'da siyasal yapı, Platon'un ve Aristoteles'in siyasi düşünceleri analiz edilmeye çalışılmış ve ardından Antik Yunan siyaset düşüncesinin temel özelliklerine değinilmiştir.

1. ANTİK YUNAN'DA SİYASAL YAPI

Antik Yunan polisleri değişik siyasal yapı ve yönetim biçimlerinden geçmişlerdir. Bu siyasi yapılar; krallık, aristokrasi ve demokrasi olacak şekilde evrilmişlerdir. Bu evrilmenin oluşmasında doğal olarak dönem içerisinde oluşan sosyal ve siyasi sorunlar önemli rol oynamışlardır. Polislerin krallık aşamasından aristokrasiye ve sonrasında demokrasiye dönüşmeleri ile batı uygarlığının siyasal dönüşümleri arasında paralellik olduğu doktrinde üzerinde anlaşılan bir konudur. Polislerin siyasal dönüşümlerini evrelere ayırmak gerekirse bunları; Yunan İlk Çağı, Yunan Aydınlik Çağı ve son olarak Yunan Yeni Çağı olacak şekilde sıralamak mümkündür (Göze, 2017: 2).

Dor istilasının neticesinde ortaya çıkan ve M.Ö. 12. ve 10. yüzyılları kapsayan kargaşa dönemi Yunan İlk Çağı olarak nitelendirilir. Belirtilen dönemde kan bağıının oluşturduğu kabileler bu dönemin sosyal ve siyasal birimleri olduğu için siyasi bir yönetim tarzından bahsetmek o dönem için mümkün değildir (Göze, 2017: 2). Yunan Karanlık Çağı olarak nitelendirilen bu dönem Miken uygarlığının düşüşü ve şehir devletlerinin doğuşu arasında kalan dört yüzyıllık bir dönemi ifade ederken bu dönem aynı zamanda mutlak yoksulluk ve durgunluğun hüküm sürdüğü bir bilinmezlik dönemi olarak da nitelendirilebilir (Pomeroy vd., 2004: 36-37). M.Ö. 9. ve 7. yüzyıl arasında kapsayan ve kargaşa ortamının bittiği, düzenin kısmen sağlandığı, tarım alanında gelişmelerin sağlandığı ve nüfusun arttığı dönem Yunan Orta Çağı olarak isimlendirilir ve bu dönemin siyasal düzeni krallıktır (Göze, 2017: 3). Bu krallık yönetimi Homeros destanlarında Basileus olarak geçmektedir. Basileus'ların seçimi kalıtsal soy üzerinden olmaktadır ve kent devleti öncesinde bu kavram Yunan kabilelerinde bulunan liderler için kullanılmaktadır (Köiv, 2016: 3). Bu dönemde toprağa yerleşme ile birlikte kabile sayısının artması hareket etme zorunluluğunu arttırmış ve bu zorunluluk, etki alanını genişletmiş olan bir kabile reisinin yönetimi altında önemli kararların da kabile reisleri ile birlikte alındığı bir yönetim tarzını beraberinde getirmiştir. Bu sayede aslında kral ile halk arasında toplumun ileri gelenlerinden aristokrasi olarak nitelendirilebilecek bir grup yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Toprağa yerleşme ile toplumun refah seviyesi artmaya başlamıştır ve bu artıştan en büyük pay sahibi olanlar ise daha sonra aristokratik kesim olarak nitelendirilecek olan kabile reisleri veya şefleri olmuşlardır.

Antik Yunan Orta Çağı olarak nitelendirilen krallık döneminde topraklara az sayıda kişinin sahip olması ve bu yolla zenginleşme ile birlikte kralın yetkilerine ortak olma ve giderek kralın yetkilerini elinden almaya çalışan bir mücadele çerçevesinde feodal toplum yapısı ortaya çıkmış ve aristokrasi sınıfı oluşmuştur. M.Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru krallar yetkilerini kaybetmişler ve

krallık dinsel bir sembol haline gelmiştir. Bu dönemde yürütme işini, aristokratların kendi aralarından seçtiği ve her yıl yenilerinin seçildiği üç yüksek memur görmeye başlamıştır (Şenel, 2002: 112-113). Seçilmiş olan bu yüksek memurlara “arkhon” denilmektedir ve bu meclis, devlet işlerinde geniş yetki ve sorumluluğa sahiptir. Belirtilen meclis, Atina’da üzerinde toplandıkları tepenin adından dolayı Areopagos Meclisi (Aristokratlar Meclisi) olarak bilinmektedir (Freeman, 2003: 150). Bu dönemde toprak sahibi zengin aristokratik kesimlerin yanı sıra şarap ve zeytinyağı üretimi ve ticareti ile zenginleşen yeni tüccar sınıfı ortaya çıkmaya başlamıştır (Şenel, 2002: 116). Toplumun bu yeni sınıfının ekonomik kazanımlarını siyasi alana taşımaya çalışmaları ve özellikle bu amaç doğrultusunda alt sınıflarla işbirliğine girişmeleri aristokratik sınıf ile tüccar sınıfı arasında mücadeleye neden olmuştur. İki sınıf arasındaki bu mücadele, arabuluculuğun oluşmasını ve yazılı olmayan hukuk kurallarının yazılı hale getirilmesini beraberinde getirmiştir (Göze, 2017: 4). Hukuk kurallarının yazılı hale getirilmesindeki temel amaç, yasaların herkes tarafından bilinir hale gelmesini sağlayarak yasalara dayalı yönetim sayesinde toplumsal çatışmaları engellemektir. Draco ve Solon yasaları belirtilen amaca yönelik olarak yapılmışlardır. Belirtilen dönem aralığı ve sonrasında Solon’a mükemmel bir kanun koyucu olarak saygı duyulmuştur. Solon’dan sonra Atina hukukundaki gelişmeler, eski kanunların değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılmasından ziyade, düzenli bir biçimde eklenen yeni kanunlar çerçevesinde olmuştur. Draco ve Solon yasaları Atina toplumu tarafından o kadar benimsenmiştir ki toplum kendi yasalarına genellikle Draco ve Solon yasaları şeklinde atıfta bulunmuştur (Phillips, 2013: 4). Solon yasaları, Atina toplumu üzerinde büyük bir etkiye sahip olmasına ve hukuk kurallarının yazılı hale geçirilmesini sağlamasına rağmen siyasi ve sosyal sorunları göreceli olarak çözmüş fakat siyasi eşitlik sorununu çözememiştir.

Peisistratus; M.Ö. 560 yılında, dönemin kendi yapısından kaynaklanan sosyal ve siyasal mücadele ortamındaki karışıklıklardan yararlanarak darbe ile yönetimi ele geçirmiştir. Yönetimin bu şekilde ele geçirilmesine tiranlık denmiştir ve yönetimi bu şekilde ele geçiren kişilere de tiran denmiştir. Tiran; iktidarı yasa dışı yollarla ele geçiren, halkı yasalara göre değil kendi keyfi doğrultusunda yöneten halk düşmanı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şenel, 2002: 118). Peisistratus ve altıncı yüzyılın ikinci yarısının büyük bölümünde ülkeyi yöneten oğullarının tiranlık yönetimi döneminde ortak kültler, festivaller ve binalar yaratılıp geliştirilmiştir. Bu durumun Atina’ya katkısı ise vatandaşların dikkatlerinin Atina’ya odaklanması ve bu sayede polislin bütünleşmesine yardımcı olmasıdır (Raaflaub, 2007: 16). Tiranlık yönetimi, aristokratlara karşı olmalarından dolayı aristokratların ve halka yakın olmalarından dolayı da zengin kesimin düşmanlığını kazanmış ve bu iki düşmanlık, zamanla tiranlığın yıkılmasına sebep olmuştur.

Tiranlık sonrasında oluşan aristokratik veya oligarşik güçlerin karşısında sayıları giderek artan ve mülk sahibi olmayan kişilerden oluşan bir sınıf ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu yoksul sınıf, ekonomik konumları itibariyle hak ve yasa gücü elde etmek için mücadele etmişlerdir. Yoksul sınıf ile yönetenler arasındaki bu mücadele, halk meclislerinin oluşmasını ve demokrasi anlayışının olgunlaşmasını sağlamıştır. Kleisthenes döneminde, halk meclisleri ile birlikte demokrasi kavramı kırsal bölgeye taşınmıştır. Bu sayede yurttaşlara hem buldukları yerlerde yönetim ile ilgili deneyim edinme fırsatı verilmiş hem de kırsal bölgenin Atina demokrasisine entegre edilmesi sağlanmıştır (Freeman, 2003: 159). Halk meclisleri sayesinde demokratlar yavaş yavaş meclise girme ve bu meclislerde güçlenmeye başlama olanağı bulmuşlardır (Göze, 2017: 5). Bu şekilde polislerde demokrasi diye adlandırılan yönetimler kurulmuştur.

Yunan polislerindeki demokrasi eğilimleri günümüzdeki demokrasi anlayışı çerçevesinde ele alınmamalı kendi dinamikleri içerisinde değerlendirilmelidir. Halk yönetimi olarak kavramsallaşan demokrasinin polislerdeki açılımının nasıl gerçekleştiğine bakılırsa, halk kavramının Yunan toplumunda yaşayan bütün insanları kapsamadığı görülecektir. Yunan polislerinde halk kavramı sadece özgür insanları ifade eden bir kavramdır (Sartori, 1993: 24). Klasik Atina toplumu, özgür ve köleleştirilmiş kavramları çerçevesinde cinsiyet ve statü kavramları ile ayrıştırılmış bir yapıya sahiptir. Atina toplumunda yurttaşlık kavramı erkek olma ile belirlenmiştir. Buna göre herhangi bir malvarlığı ve statüye bağlı olmaksızın ebeveyni yurttaş olan, özgür doğan ve on sekiz yaşında ve üstünde olan bütün erkekler yurttaş kapsamına girmektedir. Atina demokrasisine bakıldığında kadınların yurttaşlık kavramının dışında tutulduğu görülür. Kadınların temel görevi; ev ekonomisi ve kölelerin çalışmasını denetlemeyi de içerisine alacak şekilde ev işlerinin yürütülmesi olarak tanımlanmıştır. Yurttaşlık, aynı zamanda Atina toplumunda köleler ve yabancıları da dışlayan bir yapıya sahiptir (Coleman, 2000: 23). Antik Yunan toplumlarında halk kavramı içerisinde olmak siyasal haklara sahip olma anlamına gelmediğinden toplumsal bütünlük açısından eşitsizliği vurgulayan bir yapıya sahiptir (Akkoç, 2014: 33).

Yurttaş kavramı, Antik Yunan polislerinde siyasal hakların sahiplerini belirleme aracı olarak kullanılmaktadır. Yurttaşlık kavramı polisin yönetimine katılım; diğer bir ifadeyle memurluk, askerlik, seçme hakkı ve yönetici seçilme gibi toplumsal ve siyasal yaşamda birçok farklı role karşılık gelmektedir. Polislerde yurttaşlar kendi içlerinde eşit konuma sahip değildiler, ekonomik ve toplumsal ayrımlar yurttaşlar için de geçerlidir. Polisin siyasal yaşamdaki karşılıkları yurttaşlara servetleri doğrultusunda dağıtılmaktadır. Yoksul kesim sadece halk meclislerinde bulunabilirken soylular, toprak veya ticaret zenginleri yönetici olabilmekte; arkhon olabilmek için ise soylulardan oluşan birinci sınıf içerisinde yer almak gerekmektedir (Ağaoğulları, 2013: 20-32).

Özgürlük noktasında ise, Antik Yunan'da yurttaş sayılan kimselerin siyasal özgürlüğü anlaşılmalıdır. Yurttaş olanların yasaların yapılmasına, yönetici seçimine, savaş ve barışa karar vermeye hakları bulunmakla birlikte yurttaşların düşünce ve inanç özgürlüğü olmadığı gibi özel, sosyal ve ekonomik alanda yurttaşların tüm yaşantıları polis tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir (Göze, 2017: 6). Bu çerçevede özgürlük, polisle tümleşik bir anlama sahiptir. Bununla birlikte poliste bireysel bir özgürlüğün olmadığı, bunun aksine polise ve siyasete dair bir özgürlük anlayışının egemen olduğu görülmektedir. Antik Yunan demokrasisine bakıldığında belirtilen anlayış, bir yurttaşlar yönetimi olarak kendisini göstermektedir. Bu demokrasi kavramı; yurttaş ve siyasal katılım çerçevesinde ele alınırsa toplumsal olarak kadın, yabancı ve kölelerin dâhil edilmediği bir anlayış yerine toplumsal olarak yapıya dâhil edilenler yani yurttaşlar ekseninde işleyen bir siyasi yapı olarak değerlendirilmelidir.

2. ANTİK YUNAN'DA SİYASİ KURUMLAR VE İŞLEYİŞLERİ

Antik Yunan'da despotik rejimler haricinde yurttaşların siyasal haklarını kullanması çeşitli kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Halk Meclisi (*eklesia*), Başkomutan (*Polemarkhos*), Beşyüzler Meclisi (*bule*), Çanak Çömlek Mahkemesi (*Ostrakismos*) bu kurumlardan bazılarıdır.

Antik Yunan demokrasisinde Halk Meclisi demokrasi kurumunun temelini oluşturmakla birlikte bütün yurttaşlara açık olan bir kurumdur. 20 yaşına gelmiş her erkek yurttaş bu meclise

katılabilmektedir (Kışlalı, 1984: 67). Halk Meclisi; vergilerin arttırılması, yapılan harcamaların denetimi ve dış siyasetin idaresi vb. her konuda yasa yapma hakkına sahiptir. Meclis yılın on ayında ayda dört kez olmak üzere rutin bir biçimde toplanır. Her ayın ilk toplantısında sabit gündemi, devletin tahıl stokları ve ulusal güvenlik konuları ile ilgili sunulan raporlardan oluşmaktadır. Acil durumlarda meclis rutin toplantı zamanının dışında toplanabilmektedir. Mecliste kararlar oy çokluğu ile alınmakta ve oylama, konuşmacının dinlenmesinden sonra el kaldırma yoluyla yapılmaktadır (Freeman, 2003: 238). Dönemi itibariyle vatandaşlık haklarına sahip olan Atinalılardan oluşan Halk Meclisi, devletin gerçek gücü ve köleci demokrasinin en yüksek örgütü konumundadır. Halk Meclisi, Beşyüzler Meclisi'nin çalışmalarını denetlemektedir ve gerçek anlamda bu meclis, Atina'nın ortak hükümdarı konumundadır (Diakov ve Kovalev, 2014; Jones, 2008: 15).

Beşyüzler Meclisi, Kleisthenes tarafından oluşturulmuştur. Kleisthenes, Atina'yı siyasi ve askeri amaçlarla kendi içerisinde üç bölgeye ayırmıştır. Bu bölgeler; kentin kendisi, kıyı bölgesi ve iç bölgeden oluşmaktadır. Demoslara sahip her bölge, trittyes (üçte bir) olarak bilinen daha büyük bölgelere ayrılmıştır. Bu sayede kıyı bölgesi, iç bölge ve kentin kendisinden oluşan her birim bir kabileye eşit hale getirilmiştir. Bu sayede Atina on kabileye ayrılmış, on kabilenin her biri konseye elli üye seçmiş ve bu şekilde Solon'un oluşturmuş olduğu Dörtüzler Meclisi, Beşyüzler Meclisine dönüşmüştür (Cartledge, 2016: 67; Freeman, 2003: 158). Beşyüzler Meclisi, Atina'nın temel yönetsel örgütü konumundadır. Halk Meclisi'nin toplanmadığı zaman zarfında hükümetin devamlılığı bu meclis tarafından sağlanmaktadır. Meclisin üyeleri, kabilelerin belirlemiş olduğu ellişer gönüllü arasından kurayla beş yüz kişinin seçiminden oluşmaktadır. Meclis üyelerinin görev süresi bir yıl ile sınırlıdır ve arka arkaya olmamak kaydıyla bir kişi en fazla iki kez seçilebilmektedir. Meclisin temel görevi; Halk Meclisi'nin işlerinin düzenlenmesi, kararların uygulanmasının sağlanması ve devlet işlerini gözetmekten oluşmaktadır (Diakov ve Kovalev, 2014: 289; Freeman, 2003: 239). Beşyüzler Meclisi'nde özellikle soylular ağırlıktadır (Şenel, 2002: 119) ve bu meclisin Halk Meclisi'nin gündemini belirleme gibi bir takım görevleri bulunmaktadır. Polisteki tüm yöneticiler ve kamu görevlileri bu meclise bağlıdır ve polisin bütün askeri unsurları bu meclisin denetimi altında bulunmaktadır (Kışlalı, 1984: 67).

Halk Meclisi'nin gücü yetki sınırları tam olarak net olmayan Areopagos tarafından sınırlandırılmıştır. Areopagos, genel anlamda aristokrasi sınıfı içerisinde seçilen arkhon'ların oluşturmuş olduğu soylular topluluğudur. Bu sisteme daha sonra dâhil edilen ve halkın seçmiş olduğu general (strategoslar) bulunmaktadır. Bu generallik yıldan yıla korunabilmekte ve çoğunlukla zengin sınıflar arasından seçilmektedir (Freeman, 2003: 235). Askeri işler, strategoslar kurulunun sorumluluğunda bulunmaktadır. Bu kurulda bulunan generaller savaş esnasında kendi kabile bölgesini komuta etmektedir. *Polemarkhos*'un yetkisi savaş meclisi onursal başkanlığı ile sınırlıdır (Diakov ve Kovalev, 2014: 290). Generallerin zengin sınıf içerisinde seçilmesi ve etkilerinin zamanla artması neticesinde; Atina, zamanla aristokrat sınıfının nüfuz etkisi altında kalmıştır.

Ostrakimos; Kleisthenes tarafından, tiranlığın yeniden getirilerek kurulmuş olan düzenin değiştirilmesi ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla uygulanmış bir yöntemdir. Antik Atina yasal düzeninde bu terim, bir Atina vatandaşının mülk ve medeni haklarını kaybetmeden Atina'dan sürgün edilmesini ifade etmektedir (Jones, 2008: 70). Belirtilen yöntemin uygulaması şu şekildedir: Sene başında Beşyüzler Meclisi Halk Meclisi'ne "*ostrakimos*"a başvurmak isteyip istemediklerini

sormaktadır. Halk Meclisi'nin çoğunluğunun olumlu yönde oy kullanması durumunda oylama için başka bir toplantı yapılmaktadır. Bu toplantıda her üye sürgün edilmesini istediği kişinin adını bir çanak çömlek parçasının “ostraka” üzerine yazmaktadır. Sonuç olarak toplantıya altı bin yurttaşın katılması ve katılanların çoğunluğunun sanığın sürülmesi yönünde oy kullanmış olması durumunda ilgili kişi on yıl süreyle Atina'dan sürgün edilmektedir (Cartledge, 2016: 70).

Dönemin siyasal kurumları değerlendirildiğinde, Antik Yunan demokrasisinin bir azınlık demokrasisi olduğu görülür. Bunun temel nedeni ise belirtilen dönem içerisinde siyasal haklara sahip olanların sayısı ile kapsamının oldukça dar tutulmasıdır. Toplumdaki yurttaş kavramının tanımı nedeniyle toplumun sadece küçük bir kısmı belirtilen kurumlarda görev alabilmekte ve toplumun büyük bir kısmı bu siyasal haklardan mahrum kalmaktadır. Antik Yunan'daki demokrasi anlayışı aslında siyasal katılma olarak ele alınabilir ve modern anlamda bireyin iktidara, azınlığın çoğunluğa karşı korunması gibi çağdaş demokrasinin temel unsurlarını içermemektedir.

3. ANTİK YUNAN'DA SİYASAL DÜŞÜNCE

Antik Yunan'ın M.Ö. 5. yüzyılda özellikle Pers savaşları ile birlikte ticaret, kültür ve sanat merkezi haline gelmesiyle mevcut olan dinî, ahlaki ve felsefî anlayışlar sorgulanarak yeniden yorumlanmaya başlanmıştır. Antik Yunan özelinde özellikle Atina'nın mevcut demokratik yönetim biçimi ve bu sayede toplumsal olgunluğun sağlanması insan odaklı bir anlayış ve dönüşüme neden olmuştur. Doğrudan demokrasiyi, niteliklerindeki aksaklıklara rağmen, iyi bir biçimde yürüten Atina'da özgür yurttaşın gerekli niteliklere sahip olduğu takdirde seçilme hakkına sahip olduğu çok sayıda meclis vardır (Cevizci, 2001: 73). Bununla birlikte Atina; demokrasi, aristokrasi ve oligarşi ekseninde sürekli yönetimlerin değiştiği hızlı bir siyasal değişimi tecrübe etmiştir. Bundan dolayı Atina, insanın kendine yönelmesini sağlayan ve insanı ön planda tutan düşüncelere yönelmeye başlamıştır.

İnsanı ön planda tutan, insanı sosyal ve siyasal ortamı içinde ele alan söylemlerin yoğunluğu sofistler ve Sokrates döneminde olmuştur. Sofistler, insanı odak noktasına alarak Antik Yunan'ın ahlak, devlet, hukuk ve toplum gibi düşüncelerine yön vermişlerdir. Atina'da yaşanan demokratik gelişmeler neticesinde bu ortam içerisinde başarılı olmanın koşulu da güzel konuşmak ve karşısındakini ikna etmekten geçmektedir. Yurttaşlar ancak bu şekilde halk meclislerinde kendi fikirlerini kabul ettirebilme imkânına sahiptir. Sofistler de bu ihtiyaca cevap vererek demokratik düzen içerisindeki kültür boşluğunu doldurmuşlardır (Göze, 2017: 10).

Sofistler bir taraftan demokratik kültürün temellerini oluşturmaya çalışırken diğer taraftan aristokratik toplum düşüncesini yıkma ve sonuç olarak da ortaya çıkacak olan boşluğu doldurma çabası gütmüşlerdir (Kışlalı, 1984: 72). Sofistler ilk olarak doğrunun tek ve değişmez olduğu inancını yıkmaya çalışmışlardır. Çünkü doğrunun tek ve mutlak olarak kabul edilmesi uzun yıllardır aristokrasinin varlığı nedeniyle topluma kabul ettirilen değer yargılarının değişmemesi anlamına gelmektedir ve bu temel üzerine bir demokratik rejimin kurulması oldukça zor olacaktır. Protagoras, gerçekliğin insandan insana değişebileceğini ve mutlak doğrunun olmadığı durumunu “*bütün şeylerin ölçüsü insandır*” diyerek özetlemiştir (Freeman, 2003: 267; Kranz, 1994: 194). Sofizm, bütün görüşlerini göreceli ve değişken bir dünya üzerinden temellendirmiştir ve bütün bireyler için geçerli bir devlet veya hukuk sisteminin varlığından söz edilemeyeceğini öne sürmüştür. Sofistlere

göre devletin temelinde güç yatar ve insanlar güçsüz oldukları için çıkarlarına uygun düşen bir sözleşmeyle toplum halinde yaşamayı seçmişlerdir (Çeçen, 1993: 87).

Genel olarak ifade etmek gerekirse sofistler bir düşünde okulu olmaktan ziyade bir hareket olarak ifade edilebilir. Sofist hareketinin Atina'daki başlangıcının demokrasi ile bağlantılı olması tesadüfi bir durum değildir. Bununla birlikte bu hareketin başlangıç noktasının Atina olduğunu söylemek doğru bir ifade değildir. Çünkü erken dönem ünlü sofistleri (Gorgias, Protagoras vb.) becerilerini kendi yerel demokrasileri içinde pratik teşhir yoluyla edinmişlerdir. Sofistleri Atina'ya getiren unsur ise buradaki mevcut konuşma özgürlüğünden ziyade Atina'nın zenginliği ve retorik eğitimi için ödeme yapabilecek kapasiteye sahip geniş nüfusedir. Sonuç itibarıyla sofistler, zengin olmadıklarından dolayı geçimlerini sağlamak zorundadırlar. Bunun için de Antik Yunanistan'ı dolaşarak erkeklerin siyasette, hukukta ve retorikte başarılı olmak için ihtiyaç duydukları becerileri onlara öğretmek başarılı olmuşlardır. Bu hizmetlere en çok ihtiyaç duyulan yer ise demokrasinin varlığı nedeniyle doğal olarak Atina'dır (Robinson, 2008: 25-26). Sofist kelimesi ilk başlarda bilge adam anlamında kullanılmış gibi görünmektedir. Nitekim Atinalı Solon, Herodot tarafından bilge adam anlamına gelen sofist şeklinde etiketlenmiştir. Platon ile birlikte sofist kavramı olumlu yapısını kaybetmiş ve olumsuz bir kavram olarak nitelendirilmiştir. Platon, bu kavramı sahte bilgelik sağlayıcısı, gerçek bilgeliği öğretebileceğini iddia eden şarlatan ve entelektüel dolandırıcı gibi durumları ifade etmek için kullanmıştır. Platon ile birlikte olumsuz anlamlar yüklenen sofist kavramı, Avrupa dillerine de olumsuz çağrışımlar yaratan bir kavram olarak geçmiştir (Cartledge, 2009: 72).

Sofistlerin ardından Sokrates, siyasi ve sosyal açıdan hızlı bir değişimden geçen Antik Yunan'da politik açıdan düşülen hataları ve yanlış değerlendirmeleri görerek bunları düzeltme yollarını aramıştır. Sokrates'e göre bilgi ve düşünce adaletin temelidir ve adalet göreceli olmayıp her yerde aynı olan bir değerdir. Bilgili kişi ise adalete yönelerek yasalara uyan kişidir. Sokrates, felsefesinde erdemi ön planda tutar ve toplumu soyluların aksine erdemli ve bilgili kişilerin yönetmesini savunur (Kışlalı, 1984: 74).

Platon'un siyasi düşüncelerinin şekillenmesinde kendi döneminde yaşanmış olan siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar ile savaşların büyük etkisi olmuştur. Platon, Peloponnesos savaşı sırasında doğmuş ve büyümüştür. Savaşın sonunda Atina mağlup olmuş ve ortaya iç savaş çıkmıştır. Platon, Atina'nın bu savaşta Sparta'ya yenilmesini demokrasinin zaafı olarak görmüştür ve bu nedenle siyasi düşüncelerinde de demokrasiyi başarısız bir yönetim modeli olarak sunmuştur (Çaha, 2010: 26). Bu çerçevede Platon'a göre demokrasi; tamamen duygusal ve menfaatçi saiklerle almış olduğu kararlar, ayaktakımı ile aynı anlama gelmektedir (Barker, 1959: 61; Freeman, 2003: 271). Savaş sonrasında Atina "Otuz Tiranlar" yönetimi altına girer ve bu yönetim, halka baskı ve zulüm uygulamaya başlar ve yönetimler her aşırılığın sonuncunda bir diğerinin yerini yenisi alacak şekilde değişmeye başlar. Otuz Tiranlar yönetimi yıkılınca yerine demokrasi gelir fakat bu sefer de mevcut yönetim Sokrates'i idama mahkûm edecektir ve Platon'un siyasi görüşleri de demokrasi karşıtlığı çerçevesinde gelişecektir.

Platon'a göre; insanlar tek başlarına kendilerine yetebilseydi toplumsal yapının oluşma ihtiyacı da hâsıl olmazdı. İnsanlar tek başlarına kendilerine yetemediği için toplum oluşmuştur. Bu çerçevede insanlar eksikliklerini gidermek amacıyla diğer insanlardan yararlanır. Belirtilen karşılıklı yardımlaşma geniş boyutta ele alındığında çok sayıda eksikliğin giderilmesi için birçok sayıda insan bir araya gelir. Herkes birbirine yardım edince de bir düzen ortaya çıkar. Kurulmuş

olan bu düzene de *toplum* adı verilir (Platon, 2016: 82). Toplumun orta çıkış nedeni eksiklikler olmakla birlikte bu eksiklikler birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu düzende herkesin birkaç iş için fazla zaman harcaması yerine iş bölümüne başvurulabilir. Bu sayede herkes bir iş ile uğraşmış olur ki mantıklı olan durum da budur (Platon, 2016: 83). Toplumsal düzen karşılıklı yardımlaşma üzerine kurulu olduğu için ve doğuştan insanlar birbirilerine benzemediklerinden dolayı toplumda insanlar birbirinden farklı işlerle uğraşmalıdırlar. İnsanların yaradılıştan gelen farklılıkları nedeniyle iş bölümü yapıp yetenekli olduğu alanlarda uzmanlaşmaları hem toplumun hem de bireyin çıkarına uygun bir durum olacaktır (Göze, 2017: 22). Platon ihtiyaçların çeşitliliği üzerinden organizmacı bir toplum yapısı oluştururken ideal devletini ve toplum anlayışını bu temel ihtiyaçlarla sonlandırmaz. Oluşan toplumun ilk ayağını ekonomi ve ekonomi üzerinden oluşturulan bir toplum yapısı oluşturur. Fakat toplum genişletildikçe oluşturulan toplumun korunması gerekecektir. Bu noktada hayatın devamını sağlayanların askerlik hizmetini yapacak olanlarla aynı olamayacağını belirttikten sonra “*askerin doğası gereği filozof gibi olması gerekir, ayrıca güçlü ve öfkeli de olmalı*” (Platon, 2016: 92) cümlesiyle toplumda toplumun normal gündelik işleri ile uğraşmayan ayrıcalıklı bir sınıf oluşturmuş olur. Bu çerçevede devleti “*arzulara*” dayalı bir topluluk olarak ele alan Platon açısından askeri sınıfın dâhil edilmesiyle devlet artık “*ruha*” dayalı bir askeri örgüt olarak ortaya çıkmıştır (Barker, 1959: 108). Platon’un öngörmüş olduğu toplum yapısı iş bölümü esasına dayanan organizmacı toplum yapısıdır. Bu toplum yapısından hareketle ideal devlet; üretim, koruma ve yönetim işleri temelinde sınıflandırılır ve bu üç toplumsal sınıf sırasıyla üreticiler, koruyucular ve yöneticilerdir (Ağaoğulları, 2012: 100). Platon’un ideal devlet veya toplum yapısında hiyerarşik olarak en üstte yer alan sınıf yöneticiler sınıfıdır ki bu sınıftakiler bilginin peşinde koşan, erdemi bilgelik olan filozoflardır (Platon, 2016: 217-218). Platon’un tasarlamış olduğu organizmacı ideal devlet yapısındaki temel çelişki Barker tarafından (Barker, 1959: 113-114) şu şekilde ifade edilmektedir: Platon’un ideal devletinin temel hatası, devletin insan zihni ile olan ilişkisinden ziyade kendi insan zihni anlayışının ayrılıkçılığında ve bu ayrılıkçılığın devlete uygulanmasından ve akıl kavramı üzerinden despotizmin devlete uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

Platon, tasarlamış olduğu organizmacı toplum düzeninde koruyucu ve yönetici sınıfına özel mülkiyeti yasaklar ve ortak mülkiyet temeline dayalı bir sistem benimser. Bu anlayış, komünizme ulaştırılmaya çalışılmasına rağmen amaç noktasında komünizmden farklıdır. Sosyalizmde ortak mülkiyet fikrinin temel amacı insanların en yüksek mutluluk düzeyine toplumun tümünü kapsayacak şekilde ulaşmak (Ebenstein, 2003: 22) olmasına rağmen burada bahsedilen ortak mülkiyet ise koruyucular ve onların içinden çıkan yöneticiler sınıfının maddi isteklerden uzaklaşması ve bunların tatminine az değer vermesini sağlayan bir fedakârlık anlayışıdır.

Platon, ideal devlet modelini ortaya çıkardıktan sonra hiçbir yönetimin sonsuz olmadığını ve bütün yönetimlerin birbirini takip eden bir dolaşım içinde olduğunu savunur. Bunu ifade ederken de “*her devlet, doğan her şey ölümlüdür*” (Platon, 2016: 310) cümlesini kullanır. Platon’a göre beş çeşit devlet şekli vardır. Bunlar; aristokrasi, timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranosluktur. Aristokrasi, en iyilerin yani bilgili ve erdemli bir sınıfın yönetimidir. Timokrasi, askerlerin egemen olduğu ve aristokrasinin bozulmasından sonra ortaya çıkan ve aristokrasi ile oligarşi arasında olan yönetim biçimidir (Platon, 2016: 312). Bu yönetimin en önemli özelliği şan ve şeref düşkünlüğünün en üst düzeyde olmasıdır. Bu yönetimde bilgili insanların başa geçmesi mümkün değildir. Timokrasi yönetimlerinde onur, yükselme tutkusu ve paraya düşkünlük hâkim özellikler haline gelir ve sonunda en zengin olanlar yönetimi ele geçirirler ve böylece oligarşi ortaya çıkar (Yetkin, 2008:

84). Oligarşi, Platon tarafından parası fazla olanın veya yönetimde zenginlerin olduğu, fakirlerin yönetildiği bir sistem olarak ifade edilir (Platon, 2016: 316). Bu yönetimlerde zenginler baş tacı olur ve yoksullar horlanır, devlet yönetimi zenginlik miktarına göre zenginler arasında dağıtılır. Toplumun zengin ve yoksul şeklinde iki düşman gruba ayrılması ile birlikte çatışmadan yoksullar galip gelirse ortaya demokrasi çıkacaktır (Platon, 2016: 325). Demokrasi, alabildiğince zengin olma isteğinin ve doymak bilmez bir mal açlığının sonucu ortaya çıkar (Göze, 2017: 33). Aşırılığa varan bir eşitlik durumunu savunan bu siyasal sistem içinde yaşayan bireyler her şeye hakkı olduğunu savunarak ölçsüzlüğü en uç noktaya taşıyacaktır. Bu durum ilk bakışta güzel görünmesine rağmen belli bir düzen ve kuralın olmaması daha doğru bir ifadeyle yığın, çoğunluğun aşırı serbestliği nedeniyle ortaya çıkan sınırsız eşitlik ve özgürlük ortamı, demokrasiyi tiranlığa dönüştürecektir (Platon, 2016: 330-333). Halkı yönetenler halkın taleplerini karşılayamaz duruma gelince toplumda kargaşa çıkacak ve demokrasi içinden tiranlık doğacaktır. Demokrasinin bu özelliğine rağmen Platon'un sınıflandırmasında demokrasi en kötü rejim olarak ele alınmaz. Platon'un demokrasi yönetimine karşı olumsuz tavır sergilemesi, aslında savunmuş olduğu organizmacı toplum yapısıyla örtüşmektedir. Çünkü Platon, tüm insanların fiziksel ve zihinsel olarak birbirinden farklı olduğunu bilincindedir. Aynı şekilde tüm insanların yönetmeye uygun olmadığını ve böyle bir durumda devletin devamlılığının sağlanamayacağını savunmaktadır (Lange, 1939: 486). Dönemin koşullarının tersine hareket ederek kitlelerin hoşuna gidecek söylemlerde bulunmaktan çekinmiş olması da ortaya atılmış olduğu düşünce biçimiyle örtüşmektedir. Platon'un demokrasi noktasında temel çekincesi, insan arzu ve isteklerinin sınırsız olması ve aynı zamanda liyakat ve yeteneğin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Liyakat ve yeteneğin olmadığı yerde aşırı özgürlük ve arzunun hâkim olduğu toplumun, güçlünün hüküm sürdüğü ilkel toplum formasyonuna dönüşeceği endişesi taşımaktadır. Tiranlık ise toplumu kötülüklerden koruyacağını dile getiren demagoglardan birinin bu vaade halkı inandırması neticesinde ortaya çıkan yönetim şeklidir. Platon, demokrasiden tiranlığa geçişi *“aşırı derecede özgürlüğe verilecek olan karşılık aşırı derecede köleleştirme olur”* (Platon, 2016: 335) şeklinde ifade etmektedir. Kulağa hoş gelen söylemlerle elde edilen iktidar daha sonra şiddet yoluyla sağlamlaştırılmaya çalışılacaktır (Türküne, 2010: 152-153). Platon, halkın yönetime getirdiği kişinin tirana nasıl dönüştüğünü şu cümlelerle ifade eder: *“İktidara gelen kimse halkın kendi söylediklerinin hepsini dinlediğini gördüğünde onlara dilediğini yaptırmaya başlar. Kendisi gibi insanların beğendiği bir yöntem olan başka insanları suçlama yoluna gider, herkesi mahkemeye verir, birilerini öldürür kendi ellerini düşmanlarının kanıyla kirletir, sürgün cezaları, ölüm cezaları sürekli verilir.”* (Platon, 2016: 338). Tiranlık yönetiminde yöneticiler sadece kendi çıkarlarını tatmin etme peşinde koşarlar ve bu yönetim biçimi Platon'un belirttiği en kötü yönetim biçimidir (Tannenbaum veSchultz, 2006: 66).

Platon'un siyaset felsefinin temelini idealar oluşturur. Buna göre gerçek ve mutlak olan idealar evrenidir ve bunun dışındaki evren ise görüntüler evrenidir. Bu ayırmadan yola çıkarak iş bölümü temeline dayanan bir organizmacı toplum yapısını tasvir eder ve bu toplumun başında da bulunması gereken kişi olarak görüntü evreni dışındaki, yani gerçeklerin yansıması olan gölgeler yerine gölgeleri yansıtan gerçeği gören filozof kral olarak işaret edilir. Platon, hiçbir yönetim biçiminin sonsuz olmayacağını ve hepsinin zamanla biri ötekine dönüşecek şekilde değişeceğini savunur ve her aşırılığın aslında yönetim sisteminin de bozulmasını beraberinde getirdiğini ifade etmekle birlikte demokrasinin bozulmasını da sınırsız eşitlik ve özgürlüğe bağlamaktadır.

Platon'un öğrencisi olan Aristoteles de hocası gibi demokrasiye karşı bir düşünür olmakla birlikte eşitlikçi bir toplumdan da yana değildir. Bununla birlikte gelişen orta sınıfın değer

yargılarından etkilendiği ve gözleme dayalı bir bilimsel yöntem kullandığı için Aristo'nun demokrasiye katkısı hocasından katkısından fazla olmuştur (Kışlalı, 1984: 75). Aristo, etik ve politika alanında Platonik metinlerde belirtilen projeyi sürdüren kişi olarak görülmektedir. Bu durum aslında, Platon ve Aristoteles'in geleneksel anlamda farklı felsefi yaklaşımlara sahip oldukları düşünüldüğünde, heterodoks bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Heterodoks görüş, Raphael'in *Atina Okulu*'nun belirttiği gibi, Platon gerçeğin kaynağı olarak her zaman gökyüzüne baktı, Aristoteles ise gerçeğe ulaşmak için yaşadığımız dünyadaki ampirik araştırmaya vurgu yaptı (Balot, 2006: 227) şeklinde ifade edilebilir.

Aristoteles'in siyasi düşünceleri değerlendirilirken çalışma açısından en önemli üç düşüncesi ele alınabilir. Bunlar; devletin doğal gereksinimler sonucu kendiliğinden ortaya çıktığı, insanların sosyal-siyasal varlıklar olduğu ve devletin bireylerden öncelikli olduğu görüşlerinden oluşmaktadır.

Aristo, insanı sosyal-siyasal bir varlık olarak tanımlar ve bu nedenle tek başına yaşamasının imkânsız olduğunu belirttiikten sonra; mutluluğa ulaşmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelen bireylerin toplumu, diğer bir ifadeyle, devleti oluşturduğunu savunur. Bu siyasi yapının da en mükemmel formunun polis olduğunu belirtir. Çünkü polis kendi kendine yetebilen en ideal toplum veya devlet biçimidir. İnsanlar ihtiyaçları nedeniyle bir araya gelip aileyi, sonra köyleri meydana getirmişlerdir ve köylerin birleşmesi ile nihai olarak devlet oluşmuştur (Aristoteles, 2010: 9). Bu çerçeveden bakıldığında Aristo'nun toplumun oluşum ile ilgili hareket noktası ailedir ki bu kurum doğa yasası uyarınca kurulan en eski kurumdur. Sonraki aşama köydür ve en son ulaşılabilecek ve insana değer katabilecek aşama devlettir. Aristo'nun bütünü parçalardan önce gelmesi düşüncesine bakıldığında devletin aileden ve bireyden önce geldiği görülür. Aristo'ya göre devletin hem doğal hem de bireyden önce geldiği açıktır (Çuhadar, 2007: 116). Aristo, devleti aslında amacı ve sonu olan doğal bir yapı olarak ele alır. Devlet doğal bir yapı olduğuna göre birey ve devletin ortak bir amacı olmalıdır ve iki yapı birbirini tamamlamalıdır. Bundan dolayı devletin amacı olan “*iyi yaşam*” bireyin amacı olan “*eudaimonia*” ile özdeşleştirilir (Barnes, 2000: 128). Aristo'ya göre polis yaşamı, insanlar için tamamen doğal olan tek yaşamdır; çünkü insanlar yalnızca polis içinde doğal amaçlarını yerine getirebilirler (Johnson, 1990: 48). Aristo'nun siyaset felsefesindeki temel amaç, birey yerine siyasi yaşamın yani devletin ön planda tutulmasıdır. Devlet dışındaki bireysel yaşam tamamen doğa dışıdır. Aristo devletin önceliği ve üstünlüğünü şu cümlelerle ifade etmektedir (Aristoteles, 2010: 10):

Üstelik, şehir ya da devletin, aileden de, aramızdaki herhangi bir bireyden de önceliği vardır. Çünkü bütün, parçadan önce gelmelidir. El ya da ayağı tüm bedenden ayırın, artık el ya da ayak olmaz (ancak, nasıl taştan yontulmuş bir el ya da ayaktan söz edebiliyorsak, öylece adı kalır geriye). Böyle bir eylem sonucunda, onu o yapan güç ve işlevi yitirmiş olacağı için, ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla, bunlar hakkında aynı sözcükleri kullanabiliriz, ama aynı şeylerin sözünü ediyoruz, diyemeyiz. Öyleyse, devletin hem doğal hem de bireyden önce olduğu apaçiktir.

Aristo, devletin kökenini belirlemek için ilk insan topluluğu olarak aileyi bulmuştur ve aile insanlar arasında temel ilişkilerin şekillendiği ilk kurumdur. Aristo, daha sonra aileyi de inceleyip onu en küçük parçalarına kadar bölüp analiz etmiştir. Ailenin parçalara bölünmesi ile ortaya efendi-köle, koca-karı ve baba-çocuk şeklinde üç çift ortaya çıkar (Aristoteles, 2010) Bu çiftler bir taraftan yöneticinin diğer taraftan yönetilenin özelliklerini belirlerken aynı zamanda yönetim biçimlerinin altyapısını da oluşturur. Aristo tarafından önemli görülen ve üzerinde durulan temel konu ise efendi ile köle arasındaki yani yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkidir. Köle, Aristo'ya göre efendisinin yaşamına yardımcı olacak olan bir canlı araçtır (Johnson, 1990: 105). Köle, bu şekilde tanımlandıktan sonra özgür kimseler ile köleler arasında ayırım olduğunu belirtirken Aristo, gereken

şeyleri zekâsıyla önceden görebilen kimsenin doğa gereği yönetici ve efendi olduğunu ifade eder. Fakat beden gücü ile bunları yapanlar ise doğaca köledir ve yönetilendir (Aristoteles, 2010). Aristo, özgürlük ve hak kavramını vatandaşlık kavramı üzerinden tanımlamaktadır. Özgürlük bu nedenden dolayı sadece vatandaşlara tanınmış olan bir haktır. Köleler, vatandaş olmadıkları için ve bazı insanlar zaten doğaları gereği köle oldukları için bu insanların köle yapılması doğaya uygundur. Doğası gereği zaten kendisine değil de başkasına ait olan biri, doğası gereği köledir. Köle bir mal ise o zaman sahibinin eylemlerine yardımcı olan ve ondan ayrılabilen bir araçtır. Köleler iyi bir hayat sürebilirler fakat kölelerin özgürlükleri ve hakları yoktur (Balot, 2006: 239). Aristo, zihnin beden karşısındaki üstünlüğüne vurgu yaparak efendinin köle ve yönetenin yönetilen üzerindeki üstünlüğünü doğa gereği olarak meşrulaştırıp eşitsiz bir toplum yapısına vurgu yapmaktadır. Kısaca ifade edilirse, yöneten ile yönetilen arasındaki ayrım doğal olarak kabul edilir ve bu ayrım noktasında da herkesin sahip olduğu erdemler vardır. Ancak yöneten ile yönetilenin erdemi aynı değildir birinin erdemi yönetmek iken diğersinin erdemi yönetilmektir.

Aristo, toplumdaki yurttaş tanımını yaparken yurttaşın; yasal, siyasi ve yönetsel görevler alan kimseler olduğunu belirtir ve yurttaş ölçütünü “*tam anlamıyla yurttaş, yönetim ayrıcalıklarında payı olan bir kimsedir.*” şeklinde ifade etmektedir (Aristoteles, 2010: 78). Aristo’ya göre her yönetim biçiminin farklı vatandaşlık anlayışı vardır ve kendi yurttaşlık anlayışı ise köleler, yabancı zanaatçılar, siyasi erdemleri geliştirmeye elverişli olmayan işlerde çalışanları içermeyen bir yurttaşlık anlayışıdır ki bu kesimlere siyasi haklar tanınmamalıdır (Şenel, 2002: 171). Aristo, yurttaş kavramını genel olarak rejimler üzerinden tanımlamaktadır. Bundan dolayı farklı rejimler, yurttaş statüsü için çeşitli gereksinimler belirler. Aristo, bu durumu şu şekilde ifade eder (Aristoteles, 2010: 77): “*Ayrı ayrı anayasalar olduğu gibi, ayrı ayrı yurttaş türleri de olmalıdır -özellikle, yönetim ya da egemenlik altında yaşayan yurttaşın. Böylece, işçinin ya da ücretle çalıştırılan bir kimsenin yurttaş olması bir anayasada gerekli, bir başkasında ise olanaksız sayılacaktır.*” Yurttaş kavramı önemli bir unsurdur ve yurttaş olan kişi, karar vermeyi ve adalet yönetimini kontrol ettiği için siyasi yönetim içinde bir paya sahip olacaktır. Bu çerçevede Aristo, polislin en keskin tanımını “*vatandaş-devlet*” olarak sunmaktadır. Daha spesifik biçimde ifade etmek gerekirse vatandaş, siyasi sistemi “*politeia*” paylaşan kişilerdir (Balot, 2006: 245). Aristo’ya göre hangi yönetsel model olursa olsun devlette egemen güç yurttaşlardır. Doğru yönetim modeli ise bütün yurttaşların iyiliğini amaçlayan modeldir. Bir devlette herkesin iyiliği gözetildiği takdirde yönetimin tek bir kişinin elinde bulunması veya bir grupta veya halkta bulunmasının bir sakıncası yoktur. Ortak yarar gözetilen model her zaman doğru yönetim biçimidir.

Aristo, yönetim biçimlerini sınıflandırırken yukarıda da ifade edildiği gibi ortak yararı ölçüt olarak kullanmış ve hocası Platon’un aksine tek bir ideal devlet modeli tasarlamamıştır. Ona göre bir kişi, azlık veya çokluk ortak yararı göz önünde bulundurarak yönettikleri zaman yönetim modeli doğrudur ancak sadece bir kesimin çıkarları esas alınarak yönettikleri zaman yanlış bir anayasa söz konusudur. Ortak yarar ilkesi doğrultusunda; ortak iyiliği amaçlayan bir kişinin yönetimi krallık, azlığın yönetimi aristokrasi ve bütün topluluğun iyiliği için yurttaşların hepsinin katıldığı yönetim biçimi olarak siyasi yönetim (*politeia*) en iyi anayasal yönetimlerdir. Bu yönetimlerdeki sapmalardan ise krallıktan-tiranlık, aristokrasiden-oligarşi, siyasi yönetimden-demokrasi ortaya çıkar (Aristoteles, 2010: 81). Tiranlık tek kişinin çıkarlarını, oligarşi zenginlerin çıkarlarını demokrasi ise yoksulların çıkarlarını esas aldığı için doğru yönetimden sapan yönetim modelleri olarak gösterilirler.

Siyasal yönetim (*politeia*), gerçek anayasanın en iyi biçimi için kullanılan bir ifade ve erdemli bir halkın sahip olabileceği en iyi yönetim biçimidir. Bu sistem, yasanın yönetimi altında ortak yararı esas alan egemen otoritenin sahibi olan çoğunluğa denge veren, erdemli orta sınıfı kontrol eden niteliğe sahip olan liyakat ile zenginliği birleştiren bir yapıya sahiptir (Lintott, 2018: 45-46). Aristo, en iyi yönetim biçimi kavramını *orta yol* ilkesi ile açıklamaya çalışır. Aristo'ya göre şehrin anayasası, aslında oranın yaşam biçimini yansıtır. Bütün devletlerde çok zenginler, çok yoksullar ve orta halliler olmak üzere üç sınıf vardır ve buradaki orta en iyi ise mülk sahipliğinde zenginlik ile yoksulluk arasındaki orta hallilik durumudur. Bu nedenden dolayı iyi bir yönetimde de nüfusun büyük bölümü orta sınıftan oluşmalıdır. Çünkü orta sınıf en istikrarlı ve değişikliği en az isteyen sınıftır. Bu yüzden bir yönetim uzun ömürlü olmak istiyorsa toplumsal orta sınıf geniş olmalıdır ve orta sınıf aracılığı ile işleyen yönetim biçimi de en iyi yönetim biçimidir (Aristoteles, 2010: 1257-1128). (Bayoğlu, 2012)

Platon ve Aristo'nun siyasi görüşleri incelendiğinde; her iki düşünür için de siyasi rejimlerin temel amacının toplumun mutluluğu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte her iki düşünür, aşırılığı ifade ettiği için demokrasinin toplumsal çatışma ve ayrışmaya neden olacak bir yapı olduğunu savunur. Her iki düşünür de temelde eşitsizlikçi bir toplum modeline sahiptirler ve eşitliğin yaratılıştan geldiğini, bundan dolayı sonradan kazanılan bir durum olmadığını ifade eder. Her iki düşünür açısından kölelik doğal ve zorunlu bir oluşumdur. Platon gibi Aristo da toplumu üç sınıfa ayırır. Platon, belirtilen sınıf ayrımı içerisinde koruyucular açısından özel mülkiyeti yasaklarken Aristo, böyle bir zorunluluğu kabul etmez ve toplum yararına olan özel mülkiyeti kabul eder.

SONUÇ

Antik Yunan siyasi düşüncesi, ortaya atmış olduğu düşüncelerin sonraki nesillere aktarımını sağlayabildiği için modern siyasi düşüncenin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte Aristo ve Platon özelinde ele alınan siyasi düşünceler, bu düşünceleri ortaya atanların yaşamış olduğu dünya çerçevesinde ele alınmalıdır. Belirtilen dönemin koşullarına bakıldığında bahsi geçen düşünürlerin dünyalarının oldukça küçük olduğu, tarımsal bir toplum yapısı ve site devleti şeklinde örgütlenen bir siyasi yapının varlığı, vatandaş kavramının toplumun küçük bir kesimini kapsadığı ve bu kesimin siyasette etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bununla birlikte eşitlik, özgürlük, adalet, kamusal alan vb. kavramlar çerçevesinde ele alındığında Antik siyasi düşünce yapısının belli bir noktaya kadar mevcut siyasi düşüncelerimizle örtüştüğü söylenebilir. Nitekim Antik Yunan düşüncesi ile modern siyasi düşüncenin benzer kavramlar ve temel inançlar gibi hususlarda ortak bir yapıya sahip olmaları, bahsi geçen dönemin algılanması ve yorumlanmasını mümkün kılmaktadır.

Antik Yunan siyasi düşüncesine bakıldığında temel odak noktasının sistematik bir siyaset teorisi ortaya koyan Platon ve Aristo olduğu görülmektedir. Her iki düşünür de etkisi günümüze kadar devam eden siyaset teorilerini ortaya koymuşlardır. Bundan dolayı her iki düşünürün ortaya atmış oldukları düşüncelerin değeri ve devamlılığı ölçülemeyecek niteliktedir. Sonuç olarak Platon, olması gerekenden yola çıkarak ideal bir siyasi yapı oluşturarak idealist siyasi düşüncenin; Aristo ise olması gerekenden ziyade mevcut olanlar içinden en iyiyi sorgulayarak realist siyasi düşüncenin kurucusu olmuşlardır

KAYNAKÇA

- Akıllıoğlu, T. (2011). Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 9(1-3), 11-22.
- Ağaoğulları, M. A. (2013). *Kent Devletinden İmparatorluğa* (7. ed.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Ağaoğulları, M. A. (2012). *Sokrates' ten Jakobenlere: Batı'da Siyasal Düşünceler* (3. ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akkoç, A. (2014). Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü Ve Toplumsal Arka Planı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 31-42.
- Aristoteles. (2010). *Politika* (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Balot, R. K. (2006). *Greek Political Thought*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Barker, E. (1959). *The Political Thought of Plato and Aristotle*. New York: Russell & Russell .Inc.
- Barnes, J. (2000). *Aristotle: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Bayoğlu, E. (2012). *Platon ve Aristoteles' in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum.
- Cartledge, P. (2009). *Ancient Greek Political Thought In Practice*. New York: Cambridge University Press.
- Cartledge, P. (2016). *Democracy: A life*. New York: Oxford University Press.
- Cevizci, A. (2001). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Yayınları.
- Coleman, J. (2000). *A History of Political Thought (From Ancient Greece to Early Christianity)*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Çaha, Ö. (2010). *Siyasi Düşüncelere Giriş* (2. ed.). İstanbul: Dem yayınları.
- Çeçen, A. (1993). *Adalet Kavramı*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çuhadar, C. (2007). Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 111-129.
- Diakov, V., & Kovalev, S. (2014). *İlkçağ Tarihi Cilt: 1: Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan* (Ö. İnce, Çev. 3. ed.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Ebenstein, W. (2003). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (İsmet Özel & Ş. Yay, Çev. 3. ed.). İstanbul: Şule Yayınları.
- Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma (Antik Akdeniz Uygarlıkları)* (S. K. Angı, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Göze, A. (2017). *Siyasal düşünceler ve yönetimler* (17. ed.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

- Hansen, M. H. (1993). The Polis as a Citizen-State. In M. H. Hansen (Ed.), *The Ancient Greek City-State: Symposium on the Occasion of the 250th Anniversary of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters, July, 1-4 1992* (pp. 7-30). Copenhagen: The Royal Danish Academy of Science and Letters.
- Johnson, C. N. (1990). *Aristotle's Theory of the State*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jones, N. F. (2008). *Politics and Society in Ancient Greece*. London: Praeger
- Kışlalı, A. T. (1984). Eski Yunan'da demokrasi ve demokratik düşünce. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1), 63-77.
- Köiv, M. (2016). Basileus, tyrannos and polis. The Dynamics of Monarchy in Early Greece. *Klio*, 98(1), 1-89.
- Kranz, W. (1994). *Antik Felsefe* (S. Baydur, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Lange, S. (1939). Plato and Democracy. *The Classical Journal*, 34(8), 480-486.
- Lintott, A. (2018). *Aristotle's Political Philosophy in its Historical Context: A New Translation and Commentary on Politics Books 5 and 6*. Oxon: Routledge.
- Phillips, D. (2013). *The Law of Ancient Athens*. United States of America: University of Michigan Press.
- Platon. (2016). *Devlet (Tam Metin)* (F. Akderin, Çev. 2. ed.). İstanbul: Say Yayınları.
- Pomeroy, S. B., vd. (2004). *A brief history of ancient Greece: Politics, society, and culture*. New York: Oxford University Press.
- Raaflaub, K. A. (2007). Introduction. In K. A. Raaflaub, J. Ober, & R. Wallace (Eds.), *Origins of democracy in ancient Greece* (pp. 1-22). Los Angeles, California: University of California Press.
- Robinson, S. R. (2008). The Political Background of the Sophists at Athens. In P. O'Grady (Ed.), *The Sophists: An Introduction* (pp. 21-30). London: Bloomsbury Academic.
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* (T. Karamustafaoğlu & M. Turhan, Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Şenel, A. (2002). *Siyasal Düşünceler Tarihi* (10. ed.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tannenbaum, D. G., & Schultz, D. (2006). *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri* (F. Demirci, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Türköne, M. (2010). *Siyaset*. İstanbul: Opus Yayınları
- Yetkin, Ç. (2008). *Siyasal Düşünceler Tarihi (Cilt-1)*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.